
Recenzje. Polemiki. Sprawozdania

Reviews. Polemics. Reports

Sprawozdanie

W 2007 roku Instytut Psychologii UMCS obchodził XXX-lecie powstania. W ramach kontynuacji obchodów 11 kwietnia 2008 roku w gmachu przy placu Litewskim 5 odbyła się sesja naukowa „Profesor Aleksander Romanowicz Łuria – uczony, badacz i nauczyciel”, zorganizowana przez prof. dr hab. Grażynę Kwiatkowską, dyrektora Instytutu Psychologii, oraz Zakład Psychologii Klinicznej i Neuropsychologii UMCS. Inicjatorem spotkania był prof. dr hab. Marcei Klimkowski, którego starania doprowadziły do uruchomienia na UMCS psychologii jako kierunku studiów, powołania Zakładu Psychologii Klinicznej i Neuropsychologii. Gośćmi sesji byli m.in. dziekani Wydziału Pedagogiki i Psychologii, studenci Instytutu Psychologii, doktoranci, pracownicy Wydziału Psychologii UW i inni. Spotkanie stało się okazją do dyskusji na temat rozwoju myśli neuropsychologicznej w Polsce i na świecie. Dr n. med. Michał Steuden omówił kierunki badań z zakresu neuropsychologii klinicznej realizowanych na KUL.

Wpływ profesora Aleksandra Romanowicza Łurii na rozwój neuropsychologii w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim

Aleksander Romanowicz Łuria należy do wybitnych postaci neuropsychologii radzieckiej. Jego uczniami było wielu światowej sławy neuropsychologów, wśród nich wyróżniał się przebywający przez pewien czas w Moskwie polski uczony profesor Marcei Klimkowski. Szerszy, bezpośredni kontakt psychologów polskich z Aleksandrem Romanowiczem Łurią miał miejsce w Krakowie na sympozjum naukowym, którego tematem była metodyka rozpoznawania uszkodzeń mózgu. Obecna na tym spotkaniu była między innymi profesora Zenomena Płużek, pracownik naukowo-dydaktyczny Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Rezultatem tego spotkania były artykuły, które ukazały się w Ze-

zszytach Naukowych Uniwersytetu Jagiellońskiego w 1968 roku. Wśród nich był artykuł autorstwa Łurii *Dorobek i perspektywy neuropsychologii* oraz Zenomeny Płużek *Wartość diagnostyczna testów psychologicznych do wykrywania organicznych zmian w mózgu*. W zeszytach tych ukazał się także zapis dyskusji prowadzonej podczas sympozjum, w której uwidoczniły się różnice pomiędzy psychologią polską a radziecką. Środowisko polskie reprezentowane było między innymi przez Zenomenę Płużek – profesora KUL. Preferowało ono podejście badawcze prozachodnie, a więc takie, w którym w badaniu neuropsychologicznym opierano się na testach o sprawdzonych parametrach dobroci psychometrycznej (stałość, rzetelność, trafność). Łuria natomiast akcentował podejście eksperymentalne do badań klinicznych, przyjmował zasadę oczywistości, tzn. taki układ eksperymentów, z których niezbicie wynikała jakaś prawda bądź fałsz. Był także przeciwny stosowaniu w badaniach naukowych metod statystycznych, choć stanowisko to, jak się zdaje, wynikało raczej z konkretnych przesłanek ideowych panujących wówczas w Związku Radzieckim i mających także wpływ na kształt psychologii w Polsce.

Dostępne w obszarze krajowym opracowania kliniczne pozostawały pod wpływem psychologii radzieckiej, zaś dostęp do literatury zachodniej był utrudniony. Należy jednak wskazać na dwa znaczące źródła pozyskiwania literatury zachodniej: były to Główna Biblioteka Lekarska w Warszawie oraz Klinika Neurologiczna Akademii Medycznej w Lublinie, kierowana wówczas przez prof. Wiesława Kawiaka.

Przegląd światowego piśmiennictwa klinicznego – psychologicznego i neuropsychologicznego, z lat 70. i 80. ubiegłego wieku wskazywał na to, iż istotne miejsce zajmowali w niej psychologowie radzieccy, a wśród nich Aleksander Łuria, choć jednocześnie udawało się nam znaleźć w czasopiśmie rosyjskojęzycznych raczej niewiele publikacji Łurii.

Z tej przyczyny znaczącym wydarzeniem było wydanie w 1976 roku w języku polskim książki Aleksandra Łurii zatytułowanej *Podstawy neuropsychologii*. Tłumaczenie na język polski i wydanie jej zawdzięczamy prof. Danucie Kądziaławie i prof. Marcelemu Klimkowskiemu. Stała się ona, wraz z innymi metodami badawczymi, w tym także testami Goldsteina i Scheerera, podstawą zajęć z neuropsychologii prowadzonych na KUL.

Znaczne zainteresowanie budziły w nas opisy Łuriowskich eksperymentów, jak i jego opisy zachowań chorych z uszkodzeniami płatów czołowych. Śledziliśmy na bieżąco zmiany w światowych trendach naukowych i byliśmy zorientowani w próbach przetransponowania myśli Łuriowskiej na Zachód. Wynurzyła się z nich jednak i druga rzeczywistość: metody i opisy jego działań były wspaniałymi fajerwerkami, lecz w codziennej pracy były trudne do wykorzystania. Po prostu z opisów tych nie wynikała informacja, kiedy i u którego z chorych należało zastosować określony eksperyment, pojawiły się też pytania, czy u wszystkich chorych należy stosować wszystkie eksperymenty, czy też należy postępować inaczej. Opisy bogatych symptomatycznie przypadków zespołów czołowych są rzadkie. Pierwsze, podobne do opisów łuriowskich, choć w innym kontekście zostały opublikowane przez Goldsteina (Goldstein 1940, 1944, 1948, 1949; Goldstein, Scheerer 1941); podobne po latach zostały szerzej opisane przez autorów francuskich (Lhermitte 1983, 1986; Lhermitte, Pillon, Serdaru 1986). Niemniej rzadkość bogatych symptomatologicznie zespołów czołowych czyniło tę wiedzę mało przydatną praktycznie.

Jedną z prób upowszechnienia na Zachodzie metodyki postępowania Łurii podjęła Anne Lise Christensen (Christensen 1975a, b), która po rocznym pobycie w Moskwie

u profesora Łurii w 1975 roku opublikowała zestaw pomocy ułatwiających korzystanie z jego prób.

Zestaw ten z kolei stał się kanwą prac Goldeny, Purisch, Hammeke, Johnson i innych publikowanych w Stanach Zjednoczonych. Autorzy ci znormalizowali i wystandaryzowali próby łuriowskie, a także przeprowadzili przy ich pomocy badania licznych grup chorych. Następnie stworzyli baterię testową znaną pod nazwą *Luria-Nebraska Neuropsychological Battery* służącą do badań osób z uszkodzeniami mózgu. Pojawił się wówczas dyskutowany w literaturze światowej problem mający też znaczenie finansowe: do jakiego stopnia bateria testowa jest kontynuacją dorobku Łurii, a od jakiego momentu jest to całkowicie nowa metoda badawcza. Autorzy testu ostatecznie stanęli na stanowisku, iż wywodzi się ona z dorobku Łurii, lecz jest to całkowicie nowa metoda badawcza.

Prawie wszystkie artykuły nawiązujące do tej baterii testowej udało się nam poznać. Niemożliwe było jedynie sprowadzenie pozycji książkowych, te bowiem były wówczas nieosiągalne ze względów finansowych. Na podstawie wspomnianych wyżej artykułów powstały w ramach prac katedry dwie publikacje: M. Steuden, Z. Płużek *Wartość diagnostyczna baterii testowej Luria Nebraska (interpretacja kliniczna)*, (Norbertinum, Lublin 1992, ss. 116); i Z. Płużek, M. Steuden *Wartość diagnostyczna testu Luria Nebraska*, Wykłady z Psychologii w KUL (RW KUL 1992, t. 6, s. 291–344). Zebranie, uporządkowanie i opublikowanie materiału stało się podstawą wielu wewnątrzkatedralnych dyskusji.

Bateria testowa Luria-Nebraska z uwagi na różne wymagania techniczne, a przede wszystkim czasochłonność, okazała się mało przydatną metodą do rutynowego, przesiewowego badania osób chorych. Pozostawał bowiem trudny, lecz bardzo ważny moment wykrywania wśród osób z różnorakimi drobnymi uszkodzeniami mózgu i neurotycznymi dolegliwościami tych, u których mogły się skrycie rozwijać groźne dla ich życia guzy mózgu. Problem ten wynikał z tego, iż obraz kliniczny schorzeń mózgowych bywa niejasny, badanie neurologiczne nie jest wystarczające, a dostępne obiektywne metody diagnostyczne były wówczas ułomne. Dostępna bowiem była jedynie pneumoencefalografia, wprowadzona przez Waltera Dandy w 1918 roku, i angiografia naczyń mózgowych, wprowadzona przez Egasa Monitza w 1927 roku. Obie te techniki były skuteczne diagnostycznie, lecz miały charakter skrajnie inwazyjny, prawidłowo zastosowane mogły powodować u badanych chorych skutki groźne zarówno dla ich zdrowia, jak i życia. Rozwijana od 1947 roku dostępna i nieinwazyjna metoda EEG nie była wtedy dostatecznie skutecznym narzędziem badawczym.

Rozwój bezpiecznych i spełniających warunek czułości technik neuroobrazowania za pomocą komputera tomograficznego (KT) i nuklearnego rezonansu magnetycznego (MRI) datuje się na lata 1970–1980. W Polsce badania KT i MRI szeroko dostępne są dopiero od paru lat. Dla tej przyczyny, zmierzając w kierunku wskazanym przez Łurię, poszukiwaliśmy sposobów wykrywania uszkodzeń mózgu, opierając się na symptomatyce behawioralnej, stąd w ramach prac katedralnych ukazały się publikacje z zakresu rozumienia i diagnostyki zespołów psychoorganicznych: *Zespół psychoorganiczny* (1987/1988), funkcjonowania płatów czołowych: *Teorie funkcjonowania płatów czołowych* (1991), jak i rozpoznawania trudnych diagnostycznie guzów płatów czołowych: *Guzy okolic płatów czołowych* (1992).

Obecnie przy relatywnie łatwym dostępie do technik neuroobrazowania zmieniała się ranga zagadnień neuropsychologicznych – badanie nie zmierza już ku wykrywaniu istotnych zmian w funkcjonowaniu mózgu i ku próbom określenia rodzaju schorzeń u osoby badanej, lecz ważny stał się sam w sobie opis zachowania chorego, jego radzenia sobie w środowisku, a także wydolność funkcjonalna pacjenta.

Michał Steuden

BIBLIOGRAFIA

- Christensen A. L. (1975a). *Luria's Neuropsychological Investigation Manual*. Spectrum: New York.
- Christensen A. L. (1975b). *Luria's Neuropsychological Investigation Test Card*. Spectrum: New York.
- Golden C. J., Purisch A. D., Hammeke T. A. (1979). *The Luria-Nebraska Neuropsychological Battery: A Manual for Clinical and Experimental Uses*. Lincoln, Nebraska: University of Nebraska Press.
- Goldstein K. (1940). *Human Nature in the Light of Psychopathology*. Cambridge Mass.: Harvard University Press.
- Goldstein K., Scheerer M. (1941). *Abstract and Concrete Behavior an Experimental Study with Special Test. Introduction Differentiation and Definition of the Concrete and Abstract Attitudes*. „Psychol. Monogr.”, 53, 3: 1–151.
- Goldstein K. (1944). *The Mental Changes due to Frontal Lobe Damage*. „J. Psychol.”, 17: 187–208.
- Goldstein K. (1948). *Language and Language Disturbances*. New York: Grune and Stratton.
- Goldstein K. (1949). *Frontal Lobotomy and Impairment of Abstract Attitude*. „J. Nerv. Ment. Dis.”, 110: 93–111.
- Lhermitte F. (1983). *Utilization Behavior and its Relation to Lesions of the Frontal Lobes*. „Brain”, 106: 237–255.
- Lhermitte F., Pillon B., Serdaru M. (1986). *Human Autonomy and the Frontal Lobes. Part I: Imitation and Utilization Behavior: A Neuropsychological Study of 75 Patients*. „Ann. Neurol.”, 19: 326–334.
- Lhermitte F. (1986). *Human Autonomy and the Frontal Lobes. Part II. Patient Behavior in Complex and Social Situations: The „Environmental Dependency Syndrome”*. „Ann. Neurol.”, 19: 335–343.
- Łuria A. R. (1968). *Dorobek i perspektywy neuropsychologii*. „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, 13: 13–21.
- Łuria A. R. (1976). *Podstawy neuropsychologii*. PZWL: Warszawa.
- Płużek Z. (1968). *Wartość diagnostyczna testów psychologicznych do wykrywania organicznych zmian w mózgu*. „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, 13: 53–63.
- Płużek Z., Steuden M. (1992). *Wartość diagnostyczna testu Luria Nebraska*. „Wykłady z Psychologii w KUL”. „RW KUL”. Lublin, 6: 291–344.
- Steuden M., Płużek Z. (1992). *Wartość diagnostyczna baterii testowej Luria Nebraska (interpretacja kliniczna)*. (ss. 116). Norbertinum: Lublin.
- Steuden M. (1987/1988). *Zespół psychoorganiczny*. „Wykłady z Psychologii w KUL” (s. 239–253).
- Steuden M. (1991). *Teorie funkcjonowania płatów czołowych*. W: A. Januszewski, Z. Uchnast, T. Witkowski (red.). „Wykłady z Psychologii w KUL”. „RW KUL”, 5: 257–306.
- Steuden M. (1992). *Guzy okolic płatów czołowych*. „Wykłady z Psychologii w KUL”. „RW KUL”, 6: 235–270.